

Kuntien kannanotot hyvinvointialueen ehdotukseen lasten ja nuorten ennaltaehkäisevän mallin käyttöönotosta

Aluehallitus 23.6.2026

4058/00.04.02/2025

Valmistelija

Tieto- ja kehittämispäällikkö Mari Teittinen, puh. 044 417 3981

Etelä-Savon hyvinvointialueella on valmisteltu nuorten syrjäytymisen ja päihteiden käytön vähentämiseksi ja ennalta ehkäisemiseksi alueellista yhteistyömallia joulukuusta 2024 alkaen. Toimintamallin kehittämisen lähtökohtana on ollut kasvava huoli lasten ja nuorten hyvinvoinnista sekä päihteiden käytön lisääntymisestä. Alueella näkyy useissa keskeisissä indikaattoreissa kehityskulku, joka edellyttää määrätietoisia ja vaikuttavia toimenpiteitä.

Tilastot osoittavat, että suhteessa väestöön huumekuolemien määrä on korkea. Lisäksi lasten ja nuorten pahoinvointi ilmenee laajasti eri palvelujärjestelmissä. Lasten ja nuorten mielenterveys- ja riippuvuuspalvelujen käytön lisäksi lastensuojelun tilastojen perusteella alueella on paljon huostaanottoja, eikä niiden määrä ole kääntynyt laskuun. Myös lastensuojeluilmoituksia tehdään edelleen runsaasti, ja merkittävässä osassa tapauksista päihteet ovat keskeinen taustatekijä.

Tämän lisäksi alueella esiintyy ylisukupolvista syrjäytymistä, ja aikuisten päihteiden käytöllä on selkeä heijastusvaikutus lasten ja nuorten arkeen sekä kasvuympäristöön. Myös vanhemmuuden tuen tarpeet korostuvat. Kouluterveyskyselyjen tulokset viittaavat siihen, että nuorten vapaa-ajan mahdollisuudet eivät kohtaa heidän tarpeitaan: merkittävä osa nuorista kokee, ettei heillä ole riittävästi mielekästä tekemistä tai riittävästi tietoa alueen harrastus- ja osallistumismahdollisuuksista. Hyvinvointialue sekä kunnat ovat kehittäneet omia toimintamallejaan ja vaikka toimenpiteitä on tehty, ovat toimenpiteiden vaikutukset olleet yksinään riittämättömiä ehkäisemään nuorten päihteiden käyttöä.

Näiden tekijöiden perusteella on katsottu, että nykyinen kehityssuunta ei ole kestävällä pohjalla. Erityisesti päihteiden käytöstä johtuvat haitat ja menetetyt elinvuodet muodostavat merkittävän inhimillisen ja yhteiskunnallisen kustannuksen.

Samanaikaisesti on tunnistettu haasteita yhteisen tilannekuvan muodostamisessa sekä tietopohjan riittävydessä. Nykyinen tietopohja koostuu useista erillisistä lähteistä (esim. kouluterveyskysely, paikalliset selvitykset), tiedonlaatu on epätasainen, eikä se muodosta riittävän yhtenäistä, ajantasaisesti päivittyvää ja kunnittain vertailukelpoista kokonaiskuvaa päätöksenteon tueksi. Nykyinen toiminta on kuntakohtaista ja perustuu erillisiin toimenpiteisiin. Askel kohti yhteisempää tekemistä on luotu laaja-alaiseen hyvinvointisuunnitelmaan sekä lasten ja nuorten alueelliseen hyvinvointisuunnitelmaan yhteisesti valittujen painopisteiden avulla.

Edellä kuvattuun tilanteeseen vastaamiseksi Eloisassa on tarkasteltu eri toimintamalleja, ja etsitty toimintamallia ja tukea Etelä-Savon mallin kehittämiseksi, jota tukee tieteellinen näyttö. Planet Youth -organisaation koordinoima ”Islannin malli” valikoitui jatkotyön pohjaksi. Mallin todettiin tarjoavan rakenteellisen ja ennaltaehkäisevän lähestymistavan, vahvan asiantuntijatuken sekä aineistopankin tutkittuun tietoon lasten ja nuorten hyvinvoinnin vahvistamiseen sekä päihteiden käytön vähentämiseen. Lisäksi malli pohjautuu validoituun tietopohjaan, jota on tutkittu lukuisissa eri maissa. Mallin tavoitteena on rakentaa validoituun kyselyyn perustuva tietopohja, jonka perusteella voitaisi rakentaa yhteinen tavoiteasetanta ja toimenpidekokonaisuus tukemaan lasten ja nuorten hyvinvointia ja ehkäistä nuorten syrjäytymistä ja päihteiden käyttöä vaikuttamalla erityisesti lasten ja nuorten kasvuympäristöihin, kuten vanhemmuuteen, vapaa-aikaan ja yhteisöihin.

Valmistelutyötä on tehty osana Eloisan toimintaa joulukuusta 2024 alkaen perehtymällä toimintamalleihin ja erityisesti valittuun Planet Youth-yhteistyöhön. Mallista on käyty keskustelua hyvinvointikoordinaattoreiden tapaamisissa, hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kuntaneuvottelussa, lasten, nuorten ja perheiden perhekeskusverkostossa, kunnallisasiain työryhmässä sekä erillisissä kuntien johtaville viranhaltijoille tarkoitetuissa Etelä-Savon mallia koskevissa infoissa ja keskustelutilaisuuksissa. Lisäksi perustietoa mallista on jaettu kuntakirjeissä sekä Howspace-alustalla, jota jaettiin niin kuntien viranhaltijoille kuin luottamushenkilöille kuntien kirjaamojen kautta.

Keväällä 2026 Etelä-Savon hyvinvointialue on pyytänyt kuntien kannanottoja lasten ja nuorten ennaltaehkäisevän yhteistoimintamallit (nk. Etelä-Savon mallin) rakentamisesta yhteistyössä kuntien ja hyvinvointialueen kesken. Kannanottoa pyyntöä edeltävästi tarkasteltiin 3 vaihtoehtoa jatkaa yhteistä valmistelua kuntien kanssa.

Etelä-Savon malli Planet Youth yhteistyö	Itse rakennettu Vaihtoehtoinen malli	Jatketaan nykyisillä rakenteilla (perhekeskustyöskentely)
<p>Kustannus</p> <ul style="list-style-type: none"> - ~135 000€/ 1. vuosi Planet Youth (kunnat) - 55 000€/v. Koordinaattori (Eloisa) - Työaikaa sekä kunnista että Eloisasta <p>Aikataulu</p> <ul style="list-style-type: none"> - Rekrytointi Kevään -26 aikana - Kysely keväällä / heti alkusyksystä -26 - Kyselyn tulokset ja kehittämisehdotukset 6vko kyselyn toteutuksesta - Toimenpiteet -27 talousarvioon <p>Hyödyt</p> <ul style="list-style-type: none"> + vahvistaa In-hyte-suunnitelman tavoitteita + valoidu valmis kysely ja analysointi + laaja asiantuntemus sekä tutkimus että lasten ja nuorten hyvinvointi/päihdetyöstä + nopea aloittaa <p>- hinta</p>	<p>Kustannus</p> <ul style="list-style-type: none"> - Yliopistoyhteistyönä validoidun kyselyn laadinta + analysointi 80 000€ (arvio) tai tutkijan + palkkaaminen + asiantuntija työn hankinta yliopistolta - 55 000€ Alueellinen koordinaattori - Työaikaa sekä kunnista että Eloisan toimialoilta <p>Aikataulu</p> <ul style="list-style-type: none"> - Validoidun kyselyn laadinta n.1 v (vrt. Aikuisten hyvinvointikysely) - Kyselyt aikaisintaan syksyllä -27, (2028) - Tulosten käsittely ja analysointi 6kk (vrt. Aikuisten hv-kysely (lisäkustannus)) <p>Hyödyt</p> <ul style="list-style-type: none"> + vahvistaa In-hyte-töitä viiveellä 1-1,5v + halvempi hinta ehkä? + alueellinen yhteistyöyliopisto/kumppani - Hidas aloittaa - menetetään aikaa - Suppeampi asiantuntemus - Ei kehittämisehdotuksia / sparrausta ajatteluun <p>Vastuuorganisaatio?</p>	<p>Kustannus</p> <ul style="list-style-type: none"> - Työaikaa kunnista ja Eloisasta <p>Aikataulu</p> <p>Hyödyt</p> <ul style="list-style-type: none"> + ei lisäkustannuksia + paikallinen yhteistyö jatkuu <ul style="list-style-type: none"> - Ei erillistä panostusta lasten ja nuorten hyvinvointiin ilman että se on pois muista vastuista – vapaata resursseja ei ole

Vastineet saapuivat seuraavista kunnista: Enonkoski, Hirvensalmi, Juva, Kangasniemi, Mikkeli, Mäntyharju, Pieksämäki, Puumala, Rantasalmi ja Sulkava.

Kuntien vastaukset osoittavat, että lapsiin ja nuoriin kohdistuvien haasteiden lisääntyminen (erityisesti päihdekäyttö ja mielenterveysongelmat) tunnistetaan laajasti ja ennaltaehkäisevän työn painoarvon vahvistamista tarvitaan ennen korjaavien palvelujen käyttöä. Kuntien kannanotot muodostavat 3 näkökulmaa:

- 1) Yhteisen mallin rakentamista kannatetaan (Pieksämäki, Rantasalmi, Puumala). Vastauksissa korostuivat tarve yhteiselle, tutkittuun tietoon perustuvalla mallilla, tarve monialaisen yhteistyön lisäämiselle kunnan, hyvinvointialueen, koulujen ja perheiden välillä sekä tarve yhteiselle tietopohjalle ja systemaattiselle seurannalle.
- 2) Osa kunnista (Mikkeli) pitää mallin tavoitteita kannatettavina, mutta esitettyä Planet Youth -yhteistyötä ei kannateta. Toimintamalli tulisi rakentaa alueen omana työnä ilman ulkoista palveluhankintaa hyödyntämällä olemassa olevia rakenteita ja vahvistaa yhteistyötä ja tiedon hyödyntämistä nykyisissä rakenteissa.
- 3) Osa kunnista (Juva, Mäntyharju, Enonkoski) ei sitoudu malliin perustellen näkökulmaa vahvoilla olemassa olevilla paikallisilla toimintamalleilla, kunnissa on jo panostettu ennaltaehkäisevään työhön

sekä huolilla kustannuksista ja mallin soveltuvuudesta. Osa kunnista (Sulkava, Hirvensalmi, Kangasniemi) sitoutuu yhteisen mallin kehittämiseen, mikäli osa tai kaikki kunnat sitoutuvat toimintamalliin. Kuntien lausunnot liitteenä.

Kuntien kannanotot osoittavat, että ennaltaehkäisevän työn vahvistamiselle on yhteinen ja tunnistettu tarve ottaen huomioon nuorten hyvinvoinnin haasteet koko alueella. Tavoitteista (nuorten syrjäytymisen ehkäiseminen ja päihdekäytön vähentäminen) on yksimielisyys. Yhteinen näkemys korostaa erityisesti vanhemmuuden tukea, yhteisöllisyyttä, vapaa-ajan rakenteita sekä tiedolla johtamista. Uusien toimenpiteiden osalta korostuu tarve vahvistaa yhteistä tilannekuvaa, priorisoida vaikuttavimpia keinoja sekä arvioida resurssoinnin mahdollisuuksia suhteessa asetettuihin tavoitteisiin. Keskeinen jatkotarve on yhteisen tilannekuvan vahvistaminen sekä sellaisten yhteistyörakenteiden kehittäminen, joihin mahdollisimman moni kunta voi sitoutua erilaisista lähtökohdista huolimatta.

Toimivalta

Hallintosääntö 9 §

Hyvinvointialuejohtajan esitys:

Aluehallitus 1. merkitsee tiedoksi Etelä-Savon mallin valmistelun kuvauksen, kuntien antamat lausunnot sekä niissä esiin nostetut näkemykset; 2. toteaa, että mallin käyttöönotolle ei tällä hetkellä ole riittävää yhteistä tahtotilaa eikä resurssintiedellytyksiä, vaikka tavoitteista vallitsee laaja yksimielisyys 3. linjaa, että hyvinvointialue ei käynnistä erillistä Etelä-Savon mallin koordinoitua toteutusta nykyisillä resursseilla, mutta osallistuu yhteistyöhön ja yhteiseen kehittämiseen olemassa olevien rakenteiden ja verkostojen kautta ja toteaa, että kuntayhteistyötä jatketaan ja kunnille tarjotaan mahdollisuus esittää vaihtoehtoisia toimintamalleja tai yhteistyöratkaisuja, joissa jatkotoimenpiteet perustuvat laadukkaaseen tietopohjaan lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja tietoon perustuvaa arviointia toimenpiteiden vaikutuksista. 4. linjaa, että mikäli hyvinvointialueelta pyydetään koordinaatiovastuuta yhteiskehittämisestä, se edellyttää erillistä yhteistä resurssointia osallistuvilta tahoilta.

Päätös:

Tiedoksi

Etelä-Savon kunnat